

Ohituskaista tutkimukseen?

SAKARI KARVONEN
Kirjoittaja on
YP-lehden toimitus-
neuvoston puheen-
johtaja.

Brittien lääkirilehti *British Medical Journal* kirjoittaa maaliskuun numerossaan paikallisen terveystutkimusviranomaisen käynnistämästä pilotista. Siinä selvitetään mahdollisuutta hyödyntää korona-aikana omaksuttujen nopeutettujen käytäntöjen soveltamista myös ”rauhanajan” oloissa. Pandemia loi tarpeen arvioida lääketieteellisiä tutkimushankkeita nopeutetusti, eräänlaisen ”ohituskaistan”. Kaistalle päässeet hankkeet arvioitiin vauhdilla alkaen tieteellisestä arvioinnista ja päättyen eettiseen käsittelyyn. Vuoden sisällä pikamenettelyn kävi läpi 700 hanketta. Puolet käsiteltiin 36 tunnin sisällä, nopeimmillaan vuorokaudessa.

Ohituskaista merkitsi monien totuttujen käytäntöjen hylkäämistä. Hankearviointia tehtiin virka-ajan ulkopuolella, hyödynnettiin virtuaalista käsittelyä ja eettiseen arviointiin rekrytoitiin joukko eettisissä komiteoissa työskenteleviä vapaaehtoisia. Ulkoinen paine ja tunne kansallisesta hätätilasta motivoivat arvioimaan muun muassa klinisiä koeasetelmia tällä tavoin. Uusia työmuotoja, kuten ad hoc -komiteat, kehitettiin myös.

Voisiko näitä käytäntöjä soveltaa myös yhteiskunnalliseen tutkimukseen? Vastaus riippuu siitä, ajatteleeko yhteiskuntatutkimuksen sisältävän sillä tavoin erityisiä tutkimusasetelmia, että niihin on mietittävä omat ratkaisut. Suomen Akatemia kehitti pikavauhtia rahoitusinstrumentin, jossa koronaan kohdistuvaa tutkimusta suunnattiin jo käynnissä olleisiin hankkeisiin. Näin rahoitushakua ei tarvinnut avata koko tutkijayhteisölle. Toisaalta rahoitus suuntautui tutkijaryhmille, joilla ei välttämättä ollut paras asiantuntemus juuri pandemian kysymyksissä. Hankkeethan oli kilpailutettu muista teemoista.

Rahoitusprosessin jouduttamisen varmasti suurin osa tutkijakunnasta toivottaa tervetulleeksi, etenkin jos se johtaisi hakemusmenettelyn keventymiseen. Hakemusten valmistelu on nykyään merkittävä osa varsinkin senioritutkijoiden työtä ja vie samalla aikaa varsinaiselta työltä eli tutkimukselta, opetukselta ja yhteiskunnalliselta vaikuttamiselta. Hakuprosessit ovat lisäksi pitkiä, sillä valtavien hakemusmäärien arviointi ei tapahdu käden käänteessä.

Useimpiin hankkeisiin kuuluu eettinen ennakoarviointi tietosuojakysymyksineen. EU:n kuuluisa yleinen tietosuoja-asetus GDPR on lisännyt velvoitetta suunnitella aineistonhallintaa ja tiedottaa tutkimuksesta. Tutkittavan oikeuksista seuraa velvoite huolehtia osallistujien ymmärtävän, mihin ovat ryhtymässä. Harva vastustaa näitä ehdottoman tarpeellisia menettelyjä, mutta niiden seurauksena hankkeiden valmistelu on mutkistunut entisestään.

Perusteita tutkimusten arvioinnin jouduttamiseksi on siis paljon, myös yhteiskuntatutkimuksessa. Brittien käytännöt kuitenkin herättävät huolta. Arviointeja tekevät yleensä kollegat, joten normaalin työajan ulkopuolella tehtävä pika-arviointityö tarkoittaisi lisää aikarajoja muutenkin täyteen työsalakuun. Joidenkin hankkeiden pikaarviointi johtaisi toisten hankkeiden arviointiin entistä hitaammin. Ad hoc -ryhmäkään tuskin ratkaisevat rajallisen työajan ongelmaa.

Käytäntöjen uudistamista kaivataan, mutta se ei voi perustua tutkijoiden ”ilmaiseen” vapaaehtoistyöhön. Olisi sen sijaan selvitettävä, voisiko hakemuksia edelleen systematisoida arvioinnin kehittämiseksi tai olisiko tekoälyn hyödyntäminen mahdollista. Brittien pilottitutkimus kannattaa kuitenkin perata tarkkaan sitten, kun tulokset valmistuvat. Ohituskaistakokeilulla on saatettu löytää uusia, toimivia käytäntöjä. Kiireenhän väitetään olevan hyvä konsultti.